

Oponentský posudok
na dizertačnú prácu PhDr. Ladislava Chvátala

Pohyb ľudskej existencie.

Studie k pojetí „pohybu“ (kinésis) u Maxima Vyznavače (580-662)

(vedúca práce – Prof. Lenka Karfíková, Dr. Theol.)

Predložená dizertačná práca Dr. Ladislava Chvátala „*Pohyb ľudskej existencie. Studie k pojetí „pohybu“ (kinésis) u Maxima Vyznavače (580-662)*“ je detailným a zaujímavým rozborom vybranej problematiky pohybu v diele významného byzantského mysliteľa. Cieľom práce je spracovanie a analýza problematiky pohybu u Maxima tak, aby sa ukázali nielen všetky dôležité kontexty, kde Maxim píše o pohybe, ale aby bola podaná súhrnná štúdia o Maximovom chápaní pohybu, ktorá doposiaľ chýba (str. 10). I napriek tomu, že sa problematika pohybu u Maxima stala predmetom štúdia, je možné súhlasiť s doktorandom, že táto oblasť stále nie je dostatočne preskúmaná.

Analýza pohybu vychádza zo širokého spektra Maximových spisov a doktorand sa veľmi dobre orientuje nielen v primárnych zdrojoch, ale i v sekundárnej literatúre, pričom znalosť interpretačnej literatúry je výborným predpokladom pre takúto analýzu, kritiku alebo komparáciu. K prieskumu navrhutej oblasti je Ladislav Chvátal inšpirovaný kritickým čítaním starších i moderných štúdií, dobrá znalosť antickej filozofie mu zároveň umožňuje kvalitný rozbor danej problematiky. Doktorand poukazuje na rôzne riešenia a interpretácie kľúčových pojmov alebo problémov a dokáže zaujať argumentačne podporené stanovisko.

Ambiciózny cieľ doktoranda predpokladá nielen dobrú znalosť Maximovho diela a sekundárnej literatúry, ale i presnú metodológiu a terminologickú jasnosť. Po stránke metodologickej postupuje autor metódou synchronného spracovania Maximovho literárneho odkazu. Navrhnutá metóda sa ukazuje ako dobré východisko k spracovaniu danej problematiky. Znalosť Maximovho diela ukazuje, že sa rôzne spisy (aforizmy, komentáre, krátke alebo dlhé odpovede) navzájom dopĺňajú alebo podmieňujú, ale zároveň nedochádza, ako sám doktorand píše, k výraznejšiemu vývoju čo do chápania pohybu a formulácie „problému“ pohybu v Maximových dielach (str. 14).

Možno pozitívne hodnotiť celkové rozvrhnutie jednotlivých kapitol práce. Obsiahla práca je rozdelená do troch častí. Prvá a najobsiahlejšia časť „*Sklouzli jsme sem sbůry“: Maximovo pojetí pohybu v rámci protiorigenistické polemiky*“ je rozdelená do 5 podkapitol (I. *Henadická nauka a Maximova reinterpretace založená na pojmu pohybu*, II. *Předpoklady pohybu*, III. *Druhy pohybu v textech Maxima Vyznavače*, IV. *Maximova definice pohybu*, V. *Pohyb „ľudskej existencie“*). Druhá časť s názvom „*J sme částí Boha. Nauka o „principech“ (logoi) stvoření a vztahu k Bohu*“ je rozdelená na 2 podkapitoly (I. *Nauka o logos u Maxima Vyznavače*, II. *Maximova interpretace „části Boha“*). Tretia a posledná časť, „*Konečné spočínutí. Dialektika eschatologického stavu*“, je rozvrhnutá do 2 podkapitol (I. *Stasis aeikinétos – tautokinésis stasimos*, II. *Filozofické základy a implikace*). Práca je ukončená obsiahlym záverom, exkurziami (Proklos/henády, antickej chápania pohybu, Patočka/pohyb) a českým prekladom *Ambiguum ad Iohannem 7* (PG 91, 1068d1-1077b15).

Dôkladná znalosť *Ambiguum 7* (str. 20-22) poskytuje autorovi možnosť podrobnejšieho rozdelenia prvej časti *Ambiguum 7*, ktoré je rozpracovaním a precizovaním starších delení tohto diela (Sherwood, Riou, Savvidis).

Prvá časť práce sa venuje Maximovmu chápaniu pohybu v kontexte jeho protorigenistickej polemiky. Autor predstavuje základné línie kosmologickej špekulácie neskorších origenistov v spojení s Proklom, zasadzuje Maximovo chápanie pohybu do širšieho rámca obcej dynamiky celého vesmíru a približuje rôzne členenia pohybu a jeho druhy v Maximovom diele. Pri skúmaní danej problematiky si autor všima chápanie pohybu v antickej tradícii (Aristoteles, Themistios, Simplikios, Jan Filoponos, Proklos, Hermias, Dionysios) aby osvetlil, že Aristoteles a jeho komentátori nie sú priamymi textovými pramenmi Maxima (*Ambiguum ad Iohannem 7*), ale že predlohy pre jeho úvahy je potrebné hľadať v novoplatónskej filozofickej tradícii (Proklos, Hermias, Dionysios Areopagita). Veľkú pozornosť venuje autor analýze Maximovej originálnej definície pohybu na pozadí (str. 84-94) Aristotela a jeho rôznemu chápaniu pojmu *entelechia* a Patočkovej „fenomenologickej“ interpretácii Aristotelovho chápania pohybu, ktorá sa nesústreďuje na výklad Aristotelom užívaných pojmov vo vzťahu k pohybu, ale na celkový význam pohybu v jeho filozofickom rozvrhu. Doktorand tak ukazuje, že Maxim v zhode s Aristotelom chápe pohyb primárne ako základný ontologický faktor a pohyb vo vzťahu k ľudským bytostiam ako pohyb „ľudskej existencie“.

Pre hlbšie uchopenie danej problematiky prechádza doktorand k analýze teologických aspektov, ktoré umožňujú lepšie a celkovejšie porozumenie Maximovým „filozofickým“ snahám. Ako sám autor uvádza, je potrebné vidieť, že Maximos se nepovažoval za „filozofa“ „...v profesním slova smyslu a veškeré jeho filozofické úvahy docházejí svého uplatnění v řešení teologických témat. Budeme-li se nyní dotýkat Maximova náhledu na člověka, nelze od sebe oddělit Maximovu filozofickou antropologii od teologické. Lze říci, že jediným kontextem Maximových úvah o člověku je vztah člověka k Bohu a Boga k člověku.“ (str. 102) Z tohoto dôvodu v kap. I.5 - III.1-4. prevažuje teologická perspektíva. Autor tak nepriamo odkazuje k súčasnej diskusii o postavení Maxima v dejinách filozofie (napr. Tatakis, Benakis, Niarchos, Ierodiakonou, Matsukas). Za filozoficky prínosnú je možné považovať časť, v ktorej doktorand pojednáva o antických filozofických zdrojoch Maximovho spájania klúdu a pohybu (Platon, Aristoteles, Plotínos, Proklos, Gregor Nysský, Dionysios Areopagita - str. 141 – 158), kde precízne a dôsledne odhaľuje Maximove myšlienkové pokračovanie alebo prekračovanie predstavy pohybu ako nikdy nekončiaceho a metaforicky chápaného eschatologického pohybu (Gregor Nysský, Dionysios Areopagita).

Autor dochádza k záveru, že sledovaním a rozborom rôznych pohybov sa ukazuje, že pohyb je ústrednou témou Maximovho filozoficko-teologického myslenia a je možno ho právom považovať za jeden z hlavných architektonických princípov jeho myslenia vôbec.

Od deskripcie dizertačnej práce k otázkám a námetom k diskusii:

1. Čo má na mysli doktorand, keď na strane 14 píše, že nedochádza v chápaní pohybu u Maxima k „výraznejšiemu vývoju“? Znamená to, že Maximove názory prechádzali iba malými zmenami, ktoré nemali zásadný vplyv na Maximove „prvotné“ názory?
2. Podľa Maxima je človek nedeliteľným spojením duše a tela (napr. str. 113-114). Doktorand venuje otázke tela v kontexte teologickom (Kristovo telo) a „fenomenologickom“ (Patočka) dostatočnú pozornosť. Ak je toto spojenie pre Maxima dôležité (str. 22, pozn.75), tak by bolo zaujímavé osvetliť bližšie

Maximove chápanie pohybu tela (napr. Adam G. Cooper, *The Body in St. Maximus the Confessor: Holy Flesh, Wholly Deified*, Oxford, Oxford University Press, 2005).

3. Za veľmi zaujímavý považujem naznačený rozbor vplyvu Nemésia z Emesy na Maximovo dielo (str. 36 pozn. 8, str. 99, 101). Myslím, že by bolo prínosné osvetliť hlbšie Maximov vzťah k Nemésiovi, ktorý je stále „zabudnutou“ postavou.

4. Vzhľadom k tomu, že Maximus je významnou postavou ranného obdobia byzantského myslenia, bolo by zaujímave sledovať prípadnú recepciu jeho chápania pohybu (Ambigua 7) v staršom období byzantského filozoficko-teologického myslenia (Ján z Damašku, Michael Psellos, Nicephoros Blemmydes, Gregorios Palamas). Tento prípadný vplyv by ukázal ďalší význam Maximovho diela v dejinách myslenia. Otázkou je, do akej miery bol jeho koncept pohybu interpretovaný a kľúčový v dejinách Byzancie. Prípadne by bolo zaujímave osvetliť, v akej forme k takejto recepcii alebo kritike došlo.

5. Nemohli byť texty zaradené medzi *Exkursie* zaradené do hlavného textu (napr. o Proklovi do I.1.2)?

Práca je cenným príspevkom k Maximovským štúdiám, pretože si nielen dôkladne a komplexne všíma všetky dostupné časti Maximovho diela, ale veľmi úspešne podáva súhrnný a kompaktný obraz Maximovho chápania pohybu, ktorý doposiaľ chýbal v odbornej verejnosti. Doktorská práca nemá deskriptívny alebo esejistický charakter, je výsledkom výborných analytických a odborných schopností doktoranda.

Ladislav Chváral problematiku s prehľadom zvládol, preukázal výborné analytické schopnosti a predložil excelentnú, vyzretú a precízne napísanú prácu, ktorá by si nepochybne zaslúžila svoju knižnú podobu. Práca je veľmi cenným príspevkom k mysleniu ranne byzantského filozoficko-teologického myslenia, pretože si nielen dôkladne všíma problematiku pohyb, ale pokúša sa, veľmi úspešne, ukázať vplyv antickej filozofie. Doktorská práca je nielen prínosom k Maximovmu mysleniu, ale v našom kultúrnom prostredí sa stáva dôležitým príspevkom k porozumeniu filozoficko-teologického myslenia v Byzancii.

Z uvedených dôvodov som presvedčený, že predložená práca spĺňa všetky potrebné nároky kladené na dizertačnú prácu a doporučujem ju k obhajobe.

Olomouc, 8.4. 2011

PhDr. Jozef Matula, Ph.D
Katedra filozofie, FF UP,
Křížkovského 12
Olomouc 771 80